

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова

М. Г. Коваль, А. М. Запорожець

ЮРИДИЧНА ДЕОНТОЛОГІЯ

*Рекомендовано Методичною радою НУК
як методичні вказівки*

Миколаїв 2006

УДК 34:159.9 (075.8)

Коваль М.Г., Запорожець А.М. Юридична деонтологія: Методичні вказівки. – Миколаїв: НУК, 2006. – 28 с.

У методичних вказівках розглянуто основні положення курсу "Юридична деонтологія". Вміщено тематичні плани лекційних і семінарських занять, основні рекомендації щодо підготовки до них, а також подано перелік рекомендованої літератури для опрацювання студентами літератури.

Вказівки підготовлено на основі програми вищої освіти за професійним напрямком 0601 Право. Навчальна дисципліна: 1.22 Юридична деонтологія.

Рекомендується використовувати у навчальній роботі при підготовці студентів за освітньо-кваліфікаційними рівнями: молодший спеціаліст, бакалавр.

Рецензенти: І.В. Дмитриченко, канд. юр. наук, доц.

Ю.С. Богомягков, канд. юр. наук, доц.

© Видавництво НУК, 2006

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Вивчення галузі юридичної науки та навчальної дисципліни "Юридична деонтологія" має важливе значення в системі підготовки юристів різної кваліфікації. Це обумовлено змінами, які відбулися після проголошення незалежності України, устроєм держави, організацією та здійсненням у ній влади.

Запропонований посібник має на меті ввести спеціаліста-початківця у майбутню професію, ознайомити з його місцем у суспільстві; показати сферу прикладання знань; розкрити деонтологічні вимоги, що пред'являються до нього, дати загальне уявлення про принципи, норми, вміння та навички, якими він мусить оволодіти, щоб відповідати своєму професійному призначенню.

За змістом юридична освіта як система професійної підготовки в галузі юриспруденції знаходить свій вияв насамперед у глибокому, системному освоєнні правознавства – одного з напрямів гуманітарних знань, яке представлене широким спектром юридичних наук.

У процесі демократизації та соціалізації права, людського виміру державної діяльності роль деонтологічних знань у системі юридичної освіти значно зростає.

Наука про деонтологічні вимоги до юридичної професії отримала назву юридичної деонтології.

До деонтологічних проблем у юридичній діяльності радянського періоду звертався С.С. Алексєєв [2]. Вперше цей термін був введений в науковий обіг англійським філософом І. Бентамом, який був одним із родоначальників утилітарної філософії. І. Бентам розглядав деонтологію як вчення про мораль. Пізніше, в кінці 80-х років, за ініціативою В.М. Горшенева, в юридичних вузах, почалося викладання юридичної деонтології як навчальної дисципліни. Одночасно активізувався її розвиток як науки.

На сьогодні існує декілька науково-концептуальних підходів до змісту юридичної деонтології, що дає можливість бачити різницю в підходах до визначення її поняття.

На думку В.М. Горшенева, І.В. Бенедик юридична деонтологія – це галузь юридичної науки, яка являє собою узагальнену систему знань про мудрість спілкування та мистецтво прийняття правильного рішення в юридичній практиці.

С.С. Сливка розглядає правову деонтологію як "філософсько-правову науку про пізнання юристом в правових явищах сутності внутрішнього імперативу службового обов'язку, який утворює передумови формування особистих норм професійної поведінки і мотиви їх вибору з метою формування внутрішніх переконань, установлення об'єктивної істини та прийняття справедливого правового рішення.

Як бачимо, автор робить акцент не на зовнішній, а на внутрішній імператив юридичної діяльності.

Професор В.Г. Сокурєнко приділяє увагу внутрішнім процесам, які відбуваються у юриста при виконанні службового обов'язку [47]. В той же час, В.М. Горшенєв здебільшого надає перевагу зовнішнім.

Існування різних підходів до деонтологічних проблем безумовно збагачують правничу науку, роблять її більш змістовною, ґрунтовною.

Проте звернемося до етимології слова "деонтологія". Так, "онтологія" (від грец. "онтос" – суще; "део" ("деонтос") – потрібне, необхідне і "логос" – слово, поняття, вчення) – це розділ філософії, вчення про буття (на відміну від ґносеології – вчення про пізнання). Для онтології важливий хід думок у минуле, для деонтології – хід думок у майбутнє, до дій, до потрібного та належного.

Для належного і потрібного характерним є внутрішнє ставлення особи до реальної дійсності, що найбільше знаходить свій вияв у обов'язках юриста: спілкуванні, прийнятті рішення, пізнанні явища та ін.

Обов'язок – поняття ширше від усіх інших, оскільки основними тут є внутрішні процеси – думки, а не дії.

Що таке службовий обов'язок юриста? В.Г. Сокурєнко вважає, що між словами "долг" (у російській мові) й "обов'язок" в українській є істотна різниця.

Сутність внутрішнього імперативу (закону) як вихідного моменту ("долг") полягає в тому, що людина ставить собі мету, яка у той же час і є її "долг".

Сеперечності тут немає, оскільки людина сама себе примушує, що цілком сумісно з її внутрішньою свободою та проявом власної свободної волі – права вибору поведінки у межах об'єктивно існуючого соціального нормування.

Оскільки в українській мові російське слово "долг" перекладається як "обов'язок", то досліджуючи цю проблему С.С. Сливка в своєму підручнику "Правнича деонтологія", розуміє під внутрішнім імперативом, саме службовий обов'язок [47].

Стосовно понять "юридична деонтологія", "правова деонтологія", "правнича деонтологія" в останній час деякі фахівці вважають, що прикметник "правова" не зовсім чітко відображає наші міркування, оскільки не відображає виду норм: духовних, моральних, позитивних та ін. "Юридична" – більше стосується лише особи юриста, без урахування процесу правотворчості, який відбувається у багатьох випадках без бажання юриста. С.С. Сливка у своїх роздумах підкреслює "мабуть, найбільш вдалою є назва "правнича деонтологія". У слові "правнича" суфікс -нич- викликає певну внутрішню асоціацію, приємність, ніжність, ніби нагадує про внутрішні процеси дії права, яке покликано забезпечувати свободу волевиявлення людини. Але право діє в особі людини, а слово "правнича" підкріплює дієвість права (почуттєвого) у поведінці юриста, його свідомості (правовій); внутрішній голос (наказ, імператив).

Сучасні дослідники правничої деонтології часто змішують цю науку з іншими, зокрема з правничою етикою та професійною культурою юриста. І хоча ці науки тісно пов'язані між собою, вони суттєво відрізняються одна від одної. Але для цих юридичних наук спільним є предмет дослідження: особа юриста, його професійні дії. Ці науки нормативні. Для кожної з них важливо дотримуватися певних норм поведінки, загально-визнаних культурних парадигм.

Крім того, юридична деонтологія вивчає зміст і особливості професії юриста, юридичних спеціальностей, їх розвиток як перманентний процес.

В центрі деонтологічних досліджень знаходиться людина зі своїми особистими та професійними якостями, а також її практична діяльність у конкретній сфері соціально-правової активності. Досягання та подальше удосконалення юридичної деонтології як науки є основою для становлення та розвитку цієї навчальної дисципліни.

Її завданням, як навчальної дисципліни, є розкриття соціально-нормативного змісту професійної діяльності юриста, її принципів, особливостей і ролі в житті суспільства та держави, характеристика її минулого, сучасного й тенденції подальшого розвитку.

Вона покликана забезпечити формування цінносних орієнтирів студента, систему вимог, які пред'являються до юриста. Це дуже важливо,

якщо врахувати, що роль і значення юридичної професії незмінно зростає, її престижність і високий ступінь соціального зажадання безумовні.

Становлення української державності на основі загальнонародських демократичних принципів, здійснення масштабної політичної реформи і її конституційно-правового забезпечення, посилення судового захисту прав і свобод людини, утворення соціально-орієнтованої ринкової економіки, кваліфікаційна професійна діяльність юриста має особливо важливе значення.

Програма курсу поряд з розділами, присвяченими особливостям професійної діяльності юриста, включає в себе ознайомлення з основним понятійним апаратом юриспруденції, спеціальною термінологією.

В цьому заключається службова роль юридичної деонтології стосовно всієї системи юридичної освіти. Вона покликана підготувати студента до сприйняття юридичних знань, створюючи базу майбутнього пізнавального процесу й інструментарій гносеологічної діяльності.

Гносеологія – це теорія пізнання, розділ філософії, який вивчає джерела, форми та методи наукового пізнання, умови його дійсності.

Курс юридичної деонтології має за мету вивчення основ професійно-правової, політичної, етичної, естетичної, загально-соціальної культури, оскільки модель сучасного юриста включає в себе не тільки професіоналізм, але і ряд особистих якостей, які характеризують юриста як високоморальну, висококультурну, духовну особу, інтелегента в усіх соціальних проявах, володіючою загальнокомунікативними та іншими якостями.

Навчально-виховний процес у вищому навчальному закладі забезпечує можливість здобуття особою знань, умінь і навичок у гуманітарній (правовій), соціальній, науково-природничій і технічних сферах, а також інтелектуального, морального, духовного, естетичного та фізичного розвитку особи, що сприяє формуванню вмілої та вихованої особистості.

Відповідно до Закону України "Про вищу освіту", для досягнення цілей і завдань, відмічених вище, студент як учасник навчально-виховного процесу, повинен добре знати про свої права та обов'язки [21].

Згідно зі ст. 54 Закону, особи, які навчаються у вищих навчальних закладах, мають право на

вибір форми навчання;

безпечні та нешкідливі умови навчання, праці та побуту;

трудова діяльність у позанавчальний час;

додаткову оплачувану відпустку у зв'язку з навчанням за основним

місцем роботи, скорочений робочий час та інші пільги, передбачені законодавством для осіб, які поєднують роботу з навчанням;

користування навчальною, науковою, виробничою, культурною, спортивною, побутовою, оздоровчою базою вищого навчального закладу;

участь у науково-дослідних, дослідно-конструкторських роботах, конференціях, симпозіумах, виставках, конкурсах, представлення своїх робіт для публікацій;

участь в обговоренні та вирішенні питань з удосконалення навчально-виховного процесу, науково-дослідної роботи, призначення стипендій, організації дозвілля, побуту, оздоровлення;

надання пропозицій щодо умов і розмірів плати за навчання;

участь в об'єднаннях громадян;

обрання навчальних дисциплін за спеціальністю в межах, передбачених освітньо-професійною програмою підготовки та робочого навчального плану;

участь у формуванні індивідуального навчального плану;

моральне, матеріальне заохочення за успіхи у навчанні та активну участь у науково-дослідній роботі;

захист від будь-яких форм експлуатації, фізичного та психічного насильства;

безкоштовне користування у вищих навчальних закладах бібліотеками й інформаційними фондами, послугами навчальних, наукових, методичних та інших підрозділів вузу;

канікулярну відпустку, тривалістю не менше восьми календарних тижнів;

право на пільговий проїзд у транспорті, а також на забезпечення гуртожитком у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;

отримання стипендій відповідно до законодавства.

Ст. 55 визначає обов'язки осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах:

особи, які навчаються у вузі, зобов'язані дотримуватися законів, статуту та правил внутрішнього розпорядку вищого навчального закладу;

виконувати графік навчального процесу та вимоги навчального плану.

2. РОЗПОДІЛ НАВЧАЛЬНОГО ЧАСУ НА 1-Й СЕМЕСТР:

Всього годин	54
Види занять:	
лекції	18
семінари	18
самостійна робота	18
Форма атестації	залік

3. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування тем лекцій і семінарських занять	Розподіл навчального часу			
	Всього	Лекції	Семінарські заняття	Самостійна робота
Тема 1. Юридична деонтологія як наука та навчальна дисципліна	12	4	4	4
Тема 2. Психологічна культура юриста	12	4	4	4
Тема 3. Професійно-правова культура юриста	12	4	4	4
Тема 4. Політична культура юриста	6	2	2	2
Тема 5. Етична культура юриста	6	2	2	2
Тема 6. Естетична культура юриста	6	2	2	2
ВСЬОГО	54	18	18	18

4. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ (Лекційний курс)

Тема 1. *Юридична деонтологія як наука та навчальна дисципліна*

Поняття юридичної деонтології, її предмет.

Завдання, значення та структура юридичної деонтології.

Місце юридичної деонтології в системі суспільних і юридичних наук.

Функції і принципи юридичної деонтології.

Методи юридичної деонтології.

Професія, спеціальність і кваліфікація юриста.

Поняття юридичної практики.

Рекомендована література: [1–9, 11, 15–17, 19, 24, 26, 27, 39, 40, 43, 46].

Тема 2. Психологічна культура юриста

Психологія, юридична психологія.

Особистість, її види та психологічна культура.

Поняття психіки та психологічного складу особи.

Система психічних властивостей особи. Темперамент.

Здібності та характер особи.

Психологічна сумісність і психологічний клімат у службовому колективі.

Конфлікт у юридичній практиці та його види.

Стилі вирішення конфліктів у юридичній практиці.

Рекомендована література: [8, 9, 12–17, 19, 22–25, 29, 35, 37, 40–43, 45, 46, 48, 49, 52].

Тема 3. Професійно-правова культура юриста

Поняття правової культури, її види.

Правовий нігілізм як антипод правової культури.

Професійне мислення юриста.

Юридична практична діяльність.

Юрист як посадова особа.

Юрист як керівник. Основні стилі керівництва.

Компетентність як показник професійної майстерності юриста.

Кваліфікаційна атестація юриста як правова вимога визначення його професіоналізму.

Загальні правила притягнення юристів-практиків до дисциплінарної відповідальності.

Вища рада юстиції України як вищий незалежний контрольно-наглядовий орган.

Міжнародні стандарти професійної діяльності юриста.

Рекомендована література: [15–17, 19, 20, 23, 32, 40, 41, 43, 46].

Тема 4. Політична культура юриста

Поняття та структура політичної культури юриста.

Рівні політичної культури юриста.

Принципи політичного плюралізму та політичного нейтралітету.

Громадські об'єднання юристів.

Рекомендована література: [6, 7, 20, 21, 26, 31, 33–36, 39–42, 45, 46, 49, 52].

Тема 5. Етична культура юриста

Поняття етичної культури юриста та її структура.

Кодекс професійної етики юриста.

Професійний обов'язок юриста.

Професійна таємниця юриста.

Присяга юриста.

Моральна відповідальність.

Рекомендована література: [8, 13–15, 17, 20, 22, 24, 29, 36–43, 46, 54].

Тема 6. Естетична культура юриста

Естетика, правова естетика й естетична культура юриста.

Службовий етикет.

Ритуал.

Зовнішній вигляд юриста.

Державна та професійно-правова символіка.

Естетичні вимоги щодо оформлення правових документів.

Рекомендована література: [8, 12, 15–17, 19, 20, 23, 24, 26, 29, 37, 40, 41, 43, 46, 51, 52].

5. ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ КУРСУ

Успішне вивчення курсу юридичної деонтології передбачає засвоєння студентами лекційного матеріалу, його закріплення та поглиблення на семінарських заняттях, самостійне ознайомлення з нормативною, навчальною та науковою літературою.

Основним видом навчальних занять є лекції, які призначені для засвоєння теоретичного матеріалу з юридичної деонтології.

Лекція – це аудиторне заняття студентів одного курсу або його частини (поток), яке ведеться викладачем. На лекціях викладаються основні положення дисципліни, її теоретичні проблеми, нові наукові досягнення в конкретній сфері.

Тематика курсу лекцій з юридичної деонтології залежить від тематичного плану навчальної дисципліни.

Лекція є теоретичною основою семінарських і практичних занять, подальшого самостійного вивчення студентом курсу.

Академічна лекція, як правило, проводиться у формі публічного ви-

ступу, в процесі якого здійснюється передача відповідної інформації. Проте, лекція це не монолог, а творче спілкування, взаємодія оратора й аудиторії.

Самостійна робота студента над лекцією умовно складається з трьох етапів:

1. Підготовка до лекції: здійснюється попередньо і виражається в ознайомленні з опорними тезисами лекції конкретної теми та рекомендованою нормативною й навчальною літературою;

2. Сприйняття та конспектування лекції: заключається в засвоєнні усного матеріалу та його короткого запису (конспектування). При конспектуванні необхідно в наслідок "переробки" почутої інформації, виділити головну думку лектора та стисло її викласти. Лекція не підлягає дослівному записуванню, за винятком визначень, імен, найменувань нормативних актів і літератури, хронологічних і статистичних даних, підсумкових висновків з теми;

3. Наступна робота над лекцією передбачає додаткове доопрацювання конспекту шляхом самостійного вивчення рекомендованої нормативної, навчальної, наукової, монографічної літератури.

Семінарські заняття, які проводяться в академічній групі, є логічним продовженням лекційного курсу. На них поглиблюються, закріплюються та деталізуються знання, отримані під час лекції, внаслідок самостійної роботи.

Метою семінарських занять є підвищення теоретичного рівня знань у сфері юридичної деонтології, більш поглиблене засвоєння найскладніших і спірних питань відповідної теми, поточний контроль за засвоєнням знань, умінь і навичок студентів.

Семінарським заняттям повинна передувати підготовка студента за раніше вказаним планом. Для цього необхідно:

вивчити та доповнити конспект лекції з даної теми;

вивчити рекомендовані нормативно-правові акти, спеціальну та навчальну літературу;

вміло використати вивчений матеріал при відповіді;

скласти конспект або тези відповіді до найбільш складних питань заняття.

Студент на семінарському занятті повинен продемонструвати знання теоретичного матеріалу, здатність його використовувати при виконанні практичних завдань, уміння ясно висловлювати свої думки в усній і письмовій формі й оперувати правовою термінологією.

При проведенні семінарських занять викладач може використовувати

ти такі форми: вільне обговорення питань плану занять в академічній групі та при індивідуальних співбесідах з кожним студентом; задавання письмових, у тому числі контрольних, робіт; заслуховування доповідей, повідомлень, рефератів з більш складних питань і їх наступних колективних обговорень у групі. Крім указаних форм можливим є застосування засобів контролю "остаточних" знань, звернення до експрес-опитування студентів з вивченої теми.

Семінари є одним із видів поточного контролю. На кожному занятті викладач оцінює ступінь підготовки студента з теми. Підсумкові оцінки вносяться у спеціальний журнал.

Крім описаних вище двох основних видів аудиторних занять, для засвоєння курсу юридичної деонтології також проводяться індивідуальні заняття та консультації.

Індивідуальні навчальні заняття організовуються для окремих студентів з урахуванням індивідуальних навчальних планів з метою підвищення рівня їх підготовки та розкриття індивідуальних творчих здібностей.

Консультація – це вид навчального заняття, на якому викладач роз'яснює групі студентів або окремому студенту окремі теоретичні положення або аспекти їх застосування, відповідає на запитання, дає рекомендації як засвоїти теми курсу, що виносяться на самостійне вивчення.

Навички, отримані студентами на семінарських і практичних заняттях, враховуються при проведенні підсумкового контролю знань навчальної дисципліни. Формою такого контролю є семестровий недиференційний залік.

Знання оцінюються за двобальною шкалою – "Зараховано", "Незараховано".

Студент вважається допущеним до семестрового заліку тільки за умови виконання всіх видів робіт, передбачених планом навчальної дисципліни.

6. ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ І ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. *Юридична деонтологія – наука та навчальна дисципліна*

Питання до семінару

1. Становлення та розвиток системи деонтологічних знань у юриспруденції.

2. Поняття юридичної деонтології.
3. Принципи юридичної деонтології.
4. Предмет юридичної деонтології як науки.
5. Методологія юридичної деонтології.
6. Функції, завдання та предмет юридичної деонтології – пропедевтичного навчального курсу.

Експрес-опитування студентів

1. Етимологія "деонтології".
2. Сутність деонтологічних знань.
3. Назвіть основні принципи юридичної деонтології.
4. Завдання науки "Юридична деонтологія".
5. Поняття "методологія", "методи", "методика" юридичної деонтології.
6. Навести приклади гуманітарних наук.

Методичні вказівки

При вивченні теми необхідно засвоїти опорні категорії, які мають важливе логічне та методологічне значення для правильного сприйняття та розуміння навчального матеріалу.

Такими основоположними поняттями, зокрема, є:

юридична деонтологія як наука являє собою систему інтегрованих філософських, соціально-політичних і правових знань, завдяки яким створюється модель необхідної поведінки юристів у процесі здійснення ними професійної діяльності, з урахуванням особливостей професії юриста, а також науково-узагальненої інформації про якість юридичної практики на сучасному етапі, її змісту, специфіки та закономірностей розвитку;

принципи юридичної деонтології – це керівні начала, вихідні ідеї та положення, які повинні бути основними суспільними орієнтирами поведінки юриста в різних ситуаціях при здійсненні професійної діяльності. Основними принципами юридичної деонтології є: принцип гуманізму, законності, справедливості, істинності, толерантності, професійної сміливості;

метод юридичної деонтології – спосіб, за допомогою якого здійснюється процес отримання знань про предмет дослідження юридичної деонтології;

методологія юридичної деонтології – це вчення про принципи, форми та методи наукового пізнання юридико-деонтологічної матерії, теоретичне обґрунтування, яке використовується у цій науці засобів і способів дослідження;

загальні методи юридичної деонтології – це методи загально-філософського світогляду, які базуються на цінностях і явищах, напрацьованих людством протягом свого розвитку, основу яких складає філософська діалектика. Зміст цих методів опосередковують загальні принципи пізнання (об'єктивності, пізнання, динаміки, детермінізму, історизму, єдності теорії та практики, науковості та конкретності істини);

спеціальні методи юридичної деонтології – це методи, які використовуються безпосередньо цією юридичною наукою, їх вибір залежить від завдань, об'єкта та предмета дослідження. Основними спеціальними методами юридичної деонтології є історичний, логічний, системний, формально-юридичний, аналізу та синтезу, порівняльний, статистичний, соціально-психологічний;

методики юридичної деонтології – способи, засоби пошуку, опрацювання, систематизації та використання юридико-деонтологічної інформації.

У процесі підготовки необхідно звернути увагу на те, що поняття "юридична деонтологія" вживається у двох значеннях: як наука і як навчальна дисципліна. Згідно з цим матеріал, який вивчається, умовно поділено на дві складові частини: про юридичну деонтологію як навчальну дисципліну у системі правових наук і про місце та значення юридичної деонтології у системі правових наук і її співвідношення з другими гуманітарними науками.

У зв'язку з цим слід використовувати системно-структурний, порівняльно-правовий та інші методи пізнання, визначати основні форми та напрямки взаємодії юридичної деонтології з теоретико-історичними правовими науками – теорією держави та права, галузевими науками (конституційним, адміністративним, трудовим, цивільним правом та ін.).

При цьому вихідною тезою є те, що фактичний матеріал і теоретичні узагальнення цих правових наук – одне з найважливіших джерел юридичної деонтології, яка вивчає види юридичної діяльності та юридичні спеціальності, а також основні поняття юридичної теорії, стан правової науки та практики в цілому. З іншого боку, навички теоретичних розробок юридичної деонтології, які використовуються в юридичній практиці, в професійній підготовці та діяльності юриста, доповнюють та збагачують ті правові науки, які регламентують юридичну діяльність.

Юридична деонтологія взаємопов'язана не тільки з галузями правознавства, але й з іншими гуманітарними науками.

Так, у систему вимог, які ставляться до юриста, входять психологічні, політичні, професійно-правові, естетичні, етичні та ін. норми. Саме тому

юридична деонтологія щільно пов'язана з юридичною психологією, культурологією, конфліктологією та ін.

Рекомендована література: [15–19, 23, 26, 27, 38, 40, 41, 43, 46, 53].

Тема 2. Психологічна культура юриста

Питання до семінару

1. Психологія, юридична психологія.
2. Особистість, її види та психологічна культура.
3. Поняття психіки та психологічного складу особи.
4. Система психічних властивостей особи. Темперамент.
5. Здібності та характер особи.
6. Психологічна сумісність і психологічний клімат у службовому колективі.
7. Конфлікт у юридичній практиці та його види.
8. Стиль вирішення конфліктів у юридичній практиці.

Експрес-опитування студентів

1. Дати визначення психології, юридичної психології, управлінської психології.
2. Покажіть структуру юридичної психології.
3. Юридична психологія як частина спеціальної психології.
4. Яким чином можна подати співвідношення психологічної культури юриста та основних структурних елементів.
5. Дати визначення юридичної культури юриста.
6. Розкрийте зміст психологічної культури юриста та її структуру.

Методичні вказівки

Розуміння закономірностей психіки людиною дозволяє ефективно організувати їх діяльність, спілкування та взаємовідносини.

Знання соціальної психології – найважливіша умова розуміння юридичної психології, оскільки в її центрі знаходиться вивчення людського спілкування.

Спілкування – це взаємодія двох і більше людей, що полягає в обміні інформацією.

Предметом спілкування (комунікації) є справа, а змістом – вплив на партнера.

Вивчення культурологічного, етичного, естетичного, психологічного аспектів юридичної професії деяким чином ускладнюється тим, що тематичний матеріал відрізняється "пограничним" станом (знаходиться на

стику різних гуманітарних наук), а тому для розкриття деонтологічних питань необхідно використовувати у категоріальному смислі філософські, психологічні та інші поняття.

Зокрема важливу методологічну роль у цьому випадку відіграють категорії психологічної науки – категоріальний аналіз, колективізм, комунікація, мислення, спостережливість та ін.

Базовою деонтологічною категорією, яку необхідно засвоїти, є професійно-юридичний колектив – це відносно компактна соціальна група, яка володіє спеціальною (юридичною) підготовкою, зайнята єдиною професійною діяльністю, об'єднана спільними цілями та завданнями, системою особливих міжособистих відносин та ін.

Враховуючи обсяг теми, міру її складності, рекомендується у конспективній формі зробити робочі записи про зміст самостійного вивчення матеріалу.

Рекомендована література: [8, 9, 12–17, 22–25, 29, 35, 37, 40–43, 45, 46, 48, 49, 52, 53].

Тема 3. Професійно-правова культура юриста

Питання до семінару

1. Поняття правової культури, її види.
2. Правовий негілізм як антипод правової культури.
3. Професійне мислення юриста.
4. Юридична практична діяльність юриста як посадової особи.
5. Юрист як керівник, основні стилі керівництва.
6. Компетентність як показник професійної майстерності.
7. Кваліфікаційна атестація юриста як правова вимога визначення його професіоналізму.
8. Загальні правила притягнення юристів-практиків до дисциплінарної відповідальності.
9. Вища рада юстиції як вищий незалежний контрольно-наглядовий орган.
10. Міжнародні стандарти професійної діяльності юристів.

Експрес-опитування студентів

1. Завдання юридичної діяльності.
2. Співвідношення юридичної діяльності та права.
3. Перерахувати елементи (аспекти) професіограми юридичної спеціальності.

Практичні завдання

1. Навести приклади комплексу особистих якостей і рис, які можуть бути включені в модель загального статусу юриста як професіонала.
2. Сформулювати свої уявлення про особисті якості, необхідні для здійснення професійної юридичної діяльності у сфері державної влади й управління, з урахуванням специфіки даної діяльності.
3. Зустріч з практикуючими працівниками.

Методичні вказівки

З метою найбільш ефективного вивчення теми необхідно звернути увагу на такі категорії:

юридична діяльність – це соціальна активність у правовій галузі, здійснювана компетентними суб'єктами, які мають спеціальну (юридичну) підготовку, направлену на забезпечення введення права у життя;

юридична спеціальність – це різновид професійно-трудової діяльності у межах єдиної професії юриста у конкретних галузях застосування права, що потребує відповідних правових знань, навичок і вмінь.

Професіограма юридичної спеціальності – це деонтологічна характеристика професійної діяльності юристів у конкретній галузі правової активності з описанням їх основних функцій і показом стійких особистих якостей, необхідних для ефективного здійснення цієї діяльності на підставі регламентуючих її нормативно-правових актів та ін.

У процесі підготовки до питання про міжнародні стандарти професійної юридичної діяльності, насамперед, необхідно ознайомитися з наступними міжнародно-правовими документами: Стандарти юридичної професії Міжнародної асоціації юристів (1990 р.), Основні положення про роль адвокатів (прийняті на Восьмому Конгресі ООН з попередження злочинів та поведінки з правопорушниками, 1990 р.), Деонтологічний кодекс (Кодекс правил здійснення адвокатської діяльності у Європейському співтоваристві, 1988 р.), Основні принципи, що стосуються ролі юристів (прийняті на Восьмому Конгресі ООН з попередження злочинів та поведінки з правопорушниками, 1990 р.), Основні принципи, що стосуються незалежності судових органів (прийняті на Сьомому Конгресі ООН з попередження злочинів та поведінки з правопорушниками, 1985 р.), Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку (прийнятий на 34-й сесії Генеральної Асамблеї ООН, 1979 р.), Основні принципи етики поліцейської служби (затверджені резолюцією № 690 Парламентської Асамблеї Ради Європи, 1979 р.) та ін.

При підготовці до практичного заняття для підтвердження своїх висновків рекомендується навести приклади щодо діяльності правоохоронних органів, юридичних служб органів державної влади й управління, використовуючи для цього публіцистичні матеріали.

Рекомендована література: [15–20, 23, 32, 40, 41, 43, 46, 53].

Тема 4. Політична культура юриста

Питання до семінару

1. Поняття та структура політичної культури юриста.
2. Рівні політичної культури юриста.
3. Принципи політичного плюралізму та політичного нейтралітету.
4. Громадські об'єднання юристів.

Методичні вказівки

З метою найбільш ефективного вивчення теми необхідно підкреслити, що політична культура займає важливе місце в професійній культурі юриста, тому що його діяльність існує важливих політичних явищ – держави та права. Політична культура – це система знань про політику, вміння реалізувати ці знання, а також реальне втілення цих знань і вмінь у життя.

Політика – складне та багатогранне явище, яке можна охарактеризувати як систему ідей, відношень, дій соціальних суб'єктів, які формують, формулюють, реалізують життєво важливі інтереси великих соціальних груп.

Її рисами є система ідей, дій, відносин, соціальних суб'єктів.

Ідея – сукупність думок про напрямок рішення якої-небудь проблеми, ідеї реалізуються за допомогою дій соціальних суб'єктів. У процесі цієї діяльності соціальні суб'єкти вступають один з одним в політичні відносини.

Ці ідеї, дії, відносини спрямовані на формування, формулювання та реалізацію інтересів. Формування – це розвиток, виховання інтересів.

Формулювання – зовнішнє відображення інтересів у вигляді програм, декларацій, інших подібних документів і вимог.

Реалізація – це задоволення інтересів.

Політика спрямована на задоволення життєво важливих інтересів великих або могутніх соціальних груп.

По-перше, такі інтереси є економічними, інколи національними, що залежить від гостроти життєво важливої проблеми.

По-друге, це інтереси великих соціальних груп, тобто класів, націй, професійних угруповань і т. д.

Враховуючи значення цього поняття, студент повинен знати про політику:

життєво важливі інтереси існуючих політичних суб'єктів;
які існують зараз політичні ідеї, спрямовані на реалізацію цих інтересів;

зміст і призначення політики на сучасному етапі;

чи можливі шляхи реалізації цих ідей;

характер відносин між суб'єктами політики.

Семінар повинен слугувати виробленню навичок у реалізації цих знань, які проявляються в

розумінні закономірностей виникнення конкретних політичних явищ;

розумінні суті та призначення цих явищ;

умінні прогнозувати політичні явища.

Реальне втілення політичних знань і вмінь проявляються в тому, що юрист повинен будувати свою діяльність, враховуючи наступні дані:

держава та право, як і інші політичні інститути, існують для того, щоб забезпечувати нормальне життя індивіда;

виконання юристом громадського обов'язку повинно бути важливішим, ніж його особисті інтереси;

ідеологічні погляди юриста не повинні впливати на його професійний обов'язок;

вірність ідеї демократії та правової держави.

Рекомендована література: [3, 5, 9, 10, 14, 19, 20, 21, 23, 26, 27, 31, 34, 38, 39, 43, 45, 53].

Тема 5. Етична культура юриста

Питання до семінару

1. Поняття етичної культури юриста. Кодекс професійної якості.
2. Професійний обов'язок юриста.
3. Професійна таємниця юриста.
4. Присяга, моральна відповідальність.

Методичні вказівки

Зацікавленість суспільства до особливостей професії юриста залишається постійною, незалежною від місця, яке займає юрист за родом своєї діяльності, оскільки з правосуддям суспільство співвідносить свої моральні критерії та ідеали.

У зв'язку з цим, крім професійних знань, юрист повинен володіти високою культурою поведінки та ведення діалогу, мати глибокі навички

аналітичного стилю мислення та інші важливі якості, про що вже говорилося у попередніх розділах.

Слід відрізнати в особі юриста соціальне, професійне й індивідуальне, але саме в єдності цих аспектів виявляється ідеальний образ, який шанується всім суспільством.

На семінарі слід усвідомити для себе, що етична сторона діяльності юриста визначається як нормами права, так і нормами суспільної моралі.

При вивченні теми слід звернути увагу на ознайомлення з понятійним апаратом, і зокрема на те, що ми розуміємо під етичною культурою юриста.

Етична культура юриста – це знання юристом його моральних прав та обов'язків і використання їх у професійній діяльності.

Мораль – це норми поведінки, які базуються на поняттях про добро і зло, честь і обов'язки, правду та справедливість.

Мораль – елементарні правила поведінки, особливих навичок в реалізації яких не потрібно, тому етична культура юриста включає в себе два аспекти:

- визнання існуючих моральних норм як необхідних регуляторів поведінки;

- дотримання цих норм у професійній діяльності.

Окремим питанням повинні бути обговорені основні принципи етичної культури юриста, зокрема:

- гуманне ставлення до людини, тобто ставлення до неї не як до засобу досягнення якоїсь мети, а як до цілі;

- чесність і правдивість, тому що справедливості не можна досягти нечесним шляхом;

- доброзичливість і чуйність (юристам часто доводиться спілкуватися з людьми, які потрапили в складні життєві ситуації. Однак ці риси не можна ототожнювати зі всепрощенням);

- простота і скромність. Вони потрібні юристу для того, щоб він не був егоїстичним і користолубним;

- дотримання професійної таємниці. Це необхідно для об'єктивного та повного розслідування кримінальної справи, а також, щоб не показувати інтимного життя учасників юридичного процесу.

В сучасному науковому уявленні, виходячи з ролі та соціального значення юридичної професії, видається можливим сформулювати основні положення правил етикету, які складають зміст етичної культури юриста і які повинні бути обговорені на семінарі:

служіння суспільним інтересам шляхом зміцнення законності та правопорядку;

безумовне виконання вимог закону та процесуальної норми в юридичній практиці;

досягнення об'єктивної істини та справедливого рішення в юридичній суперечці;

співвідношення мети юридичної діяльності з моральними засобами її досягнення;

пріоритет гуманістичної націленості в діяльності юриста, визнання людини найвищою соціальною цінністю;

самокритичність, готовність до конструктивного діалогу з опонентом;

самостійність мислення, розумний скептицизм та конструктивний критицизм у спілкуванні;

коректність та шанобливе ставлення до співрозмовників.

На підставі обговорення всіх питань, передбачених планом семінарського заняття прийти до висновку, що моральна культура – це один із аспектів загальної культури особи, що характеризується системою моральних цінностей, які формуються протягом всього життя особи та виступають як головний критерій у виборі моделі, мети, засобів здійснення поведінки, а також домінуючого мотиву будь-якої свідомої діяльності.

До системи моральних цінностей відносять сукупність стійких знань про добро, зло, справедливість, несправедливість, про наявність певних норм і принципів моралі, переконаність у необхідності виконання цих правил, готовність стати на захист основних моральних ідеалів й особистими діями втілювати їх у практику життя.

Змістом теоретичного рівня виступають знання, погляди, ідеали, принципи та норми моралі, моральні потреби й уявлення.

Рекомендована література: [8, 9, 12–19, 22–25, 29, 35, 38, 40–43, 45, 46, 48, 49, 52, 53].

Тема 6. Естетична культура юриста

Питання до семінару

1. Естетика, правова естетика.
2. Службовий етикет.
3. Ритуал.
4. Зовнішній вигляд юриста.
5. Естетичні вимоги щодо оформлення правових документів.

Методичні вказівки

У процесі підготовки до заняття слід звернутися до навчальної літератури з юридичної естетики, а також використати при необхідності енциклопедичну літературу, сучасні філософські та інші словники. Тим більше, що обмежена кількість академічних годин, відведених для вивчення теми, не дозволяє детально розкрити ці поняття в лекційному викладенні.

Опорними деонтологічними категоріями, які необхідно засвоїти, є наспупні, якщо взяти до уваги, що естетична культура юриста – це розуміння юристом правил зовнішньої гармонії своєї професійної діяльності та реалізація їх на практиці для ефективного, оптимального вирішення юридичних завдань:

культура мовлення – це літературна мова, вільне володіння юридичною термінологією, відсутність слів-паразитів, уміння вибрати правильний тон у розмові, майстерність володіння інтонацією голосу;

культура зовнішнього вигляду – це вміння добирати одяг, зачіску відповідно до віку, посади, часу. Для юристів характерна офіційність і стриманність в одязі, відсутність екстравагантності, тому що сама посада має державно-офіційний характер;

культура організації робочого місця – це створення естетичної обстановки юриста. Він повинен надати своєму робочому місцю такий зовнішній вигляд, щоб відчувати комфортність. Але насамперед, йому потрібно орієнтуватися на відвідувачів, тому, з одного боку, його робоче місце не повинно бути казенним, стандартним, а другого – не екстравагантним, щоб не відволікати увагу відвідувачів;

культура підготовки юридичних документів вимагає, щоб у них не було технічних, структурних (порушення композиції переказу), орфографічних і пунктуаційних помилок, нерозбірливого рукописного тексту і т. ін.

Таким чином, культура юриста складається з політичної, правової, етичної й естетичної культур.

Культура в даному випадку сприймається як єдність знань, а також реального втілення їх і навичок у повсякденній юридичній діяльності.

Необхідно відзначити, що тільки високий рівень культури дає можливість юристу реалізувати своє високе соціальне призначення.

Рекомендована література: [8, 9, 12–20, 22–25, 27–30, 35, 40–42, 48–53].

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ, УМІНЬ НАВИЧОК СТУДЕНТІВ

1. Становлення та розвиток системи деонтологічних знань у юриспруденції.
2. Поняття юридичної деонтології.
3. Концептуальні аспекти природи та змісту юридичної деонтології.
4. Принципи юридичної деонтології.
5. Предмет юридичної деонтології як науки.
6. Методологія юридичної деонтології.
7. Роль (функції) та предмет юридичної деонтології пропедевтичного навчального курсу.
8. Історичні етапи становлення та розвитку юридичної освіти в Україні.
9. Історія вищої школи юридичної освіти в м. Миколаїв.
10. Система юридичної освіти в Україні.
11. Основні принципи юридичної освіти в Україні.
12. Типи вищих юридичних навчальних закладів.
13. Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова: статус і структура.
14. Міжнародні зв'язки НУК імені адмірала Макарова з зарубіжними юридичними науково-освітніми центрами.
15. Соціальні функції студента та його правове положення.
16. Права студента.
17. Обов'язки студента.
18. Соціально-правові гарантії працевлаштування, права й обов'язки випускників.
19. Поняття та зміст навчального процесу.
20. Форми навчання.
21. Види навчальних занять.
22. Способи контролю знань студентів.
23. Навчальний час і самостійна робота студентів.
24. Письмові роботи студентів: процес підготовки, методика написання, вимоги до тексту, правила оформлення, захист.
25. Поняття й основні характеристики юридичної діяльності як вид соціальної активності.
26. Види (форми) юридичної діяльності.
27. Функції професії юриста.

28. Особливості професії юриста.
29. Сутність і основні риси професіоналізму сучасного юриста.
30. Поняття та види юридичних спеціальностей.
31. Професіограми юридичних спеціальностей. Міжнародні стандарти юридичної діяльності та законодавство України.
32. Функції юридичної науки.
33. Держава та право – основний предмет юриспруденції.
34. Співвідношення держави та права.
35. Співвідношення закону та права.
36. Правова держава та громадянське суспільство.
37. Поняття права, його суть, форми та соціальне призначення.
38. Правова система України.
39. Особистість юриста.
40. Науково-дослідницька діяльність в НУК імені адмірала Макарова.
41. Юридична практика: зміст, поняття, соціальне призначення.
42. Види юридичної практики.
43. Документаційне забезпечення юридичної практики.
44. Мова та стиль службового документа.
45. Типологія культури юриста.
46. Поняття та структура професійно-юридичного колективу.
47. Види юридичних конфліктів.
48. Принципи та види взаємовідносин у професійно-юридичному колективі.
49. Етичні й естетичні начала у процесі ділового спілкування юристів.
50. Ділова та наукова полеміка юристів.
51. Поняття та предмет вивчення загальної конфліктології.
52. Суб'єктивність оцінювання взаємовідносин як причина формування конфлікту.
53. Конфлікти та культура їх вирішення.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – С. 141.
2. Закон України "Про вищу освіту" від 17 січня 2002 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 20. – Ст. 134.
3. *Алексеев Н.Н.* Основы философии права. – С.Пб: Лань, 1999. – 256 с.
4. *Алексеев С.С.* Введение в юридическую специальность. – М.: Юридическая лит., 1976. – 320 с.
5. *Алексеев С.С.* Восхождение к праву: поиски и решения. – М.: Норма, 2001. – 752 с.
6. *Алексеев С.С.* Тайна права: Его понимание, назначение, социальная ценность. Резюме с претензией. – М.: Норма, 2001. – 176 с.
7. *Алексеев С.С.* Теория права. – Х.: БЕК, 1994. – 224 с.
8. *Алексеев С.С.* Философия права: История и современность. Проблемы. Тенденции. Перспективы. – М.: Норма, 1999. – 336 с.
9. *Алексюк А.М.* Педагогіка вищої освіти України: Історія. Теорія. – К.: Либідь, 1998. – 560 с.
10. *Аристотель* Этика. Политика. Риторика. Поэтика. Категории. – Минск: Литература, 1998. – 1392 с.
11. *Бандурка А.М., Друзь В.А.* Конфликтология. – Х.: Университет внутренних дел, 1997. – 356 с.
12. *Безродний Є.Ф., Ковальчук Г.К., Масний О.С.* Світова класична думка про державу і право: Навч. посіб. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 400 с.
13. *Бергманн В.* Роль юриста в обществе // Российская юстиция. – 1999. – № 4. – С. 35–38.
14. *Біленчук П.Д., Сливка С.С.* Правова деонтологія. – К.: Атіка, 1999. – 314 с.
15. *Бризгалов І.В.* Юридична деонтологія. – К.: Мауп, 2000. – 48 с.
16. *Букреев В.И., Римская И.Н.* Этика права: От истоков этики и права к мировоззрению: Учеб. пособие. – М.: Юрайт, 1998. – 336 с.
17. *Вичев В.* Нравственная культура руководителя: Пер. с болг. – М.: Политиздат, 1988. – 158 с.
18. *Гуревич П.С.* Культурология: Учеб. пособие. – М.: Знание, 1996. – 288 с.
19. *Гусарев С.Д., Карпов О.М.* Юридична деонтологія: Навч. посіб. – К.: ВІРА-Р; 1998. – 156 с.

20. *Гусарев С.Д., Тихомиров О.Д.* Юридична деонтологія. – К.: ВІРА-Р; Дакор., 2000. – 506 с.
21. *Давиша К., Орзих М.* Новая Международная образовательная Программа // Юридический вестник. – 1995. – № 1. – С. 127–129.
22. *Жоль К.К.* Философия и социология права: Учеб. пособие. – К.: Юринком Интер, 2000. – 480 с.
23. *Кістяківський О.Ф.* Щоденник (1874–1885): У 2 т. – К.: Наук. думка.
24. *Кобликов А.С.* Юридическая этика. – М.: НОРМА, 2002. – 168 с.
25. *Коваль Н.В.* Введение в юридическую специальность (деонтологический аспект): Курс лекций. – Донецк: Центр подготовки абитуриентов, 1998. – 192 с.
26. *Кони А.Ф.* Избранные произведения. – М.: Юридическая литература, 1980. – 496 с.
27. Конфликтология: Учеб. для вузов / Под ред. *В.П. Ратникова*. – М.: Юнити, 2001. – 512 с.
28. *Крусан А.Р.* Юридическая деонтология: наука и учебная дисциплина // Юридический вестник. – 2002. – № 1. – С. 94–96.
29. *Матузов Н.И., Малько А.В.* Теория государства и права: Курс лекций. – М.: Юрист, 1997. – 672 с.
30. *Нерсесянц В.С.* Философия права: Учебник для вузов. – М.: Норма, 1997. – 652 с.
31. *Никифорок М.* З історії вищої правничої освіти на Буковині // Юридический вестник. – 2000. – № 3. – С. 135–140.
32. *Новгородцев П.И.* Историческая школа юристов: Учеб. пособие. – С.Пб: Лань, 1999. – 188 с.
33. *Оборотов Ю.* Профессиональная ориентация студентов юристов // Юридический вестник. – 1999. – № 1. – С. 49–50.
34. *Орзих М.Ф.* Право и личность. – Киев–Одесса: Вища школа, 1978. – 142 с.
35. *Орзих М.П.* Правова культура в системі сучасного конституціоналізму // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції "Право та культура: теорія і практика". – К.: Леся, 1997. – С. 190–192.
36. Права людини і громадянина в афоризмах і прислів'ях / Праця Львівської лабораторії прав людини і громадянина / Упорядник *П.М. Рабинович*. – К., 2001. – Серія II. Коментарі прав і законодавства. – Вип. 2. – 112 с.
37. *Протасов В.Н.* Юридическая процедура. – М.: Юридическая литература, 1991. – 80 с.

38. Профессиональная этика сотрудников правоохранительных органов: Учеб. пособие / Под ред. А. Опалева, Г. Дубова. – М.: Щит, 1997. – 327 с.

39. Рассел Бертран Мудрость Запада: Историческое исследование западной философии в связи с общественными и политическими обстоятельствами: Пер. с англ. – М.: Республика, 1998. – 479 с.

40. Скаун О.Ф., Овчаренко И.Н. Юридическая деонтология. – Х.: Основа, 1999. – 304 с.

41. Скаун О.Ф. Юридическая деонтология: Учебник. – Х.: Эспада, 2002. – 504 с.

42. Сливка С. Поняття культурології права // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції "Право та культура: теорія і практика". – К.: Леся, 1997. – С. 56–59.

43. Сливка С.С. Правнича деонтологія: Підруч. для вищих навч. закладів. – К.: Атіка, 1999. – 336 с.

44. Сливка С. Правнича деонтологія: проблеми, пошуки // Право України. – 2000. – № 11 – С. 121.

45. Сливка С.С. Професійна культура юриста (теоретико-методологічний аспект). – Л.: Світ, 2000. – 336 с.

46. Сливка С.С. Юридична деонтологія: Підруч. – К.: Атіка, 2001. – 304 с.

47. Сокурено В.Г. Правова реформа у радянському суспільстві: проблеми реалізації // Вісник Львівського ун-ту. Серія юридична. – Вип. 28. – Л.: Світ, 1982. – С. 17–24.

48. Солодухина А.О., Солодухин И.А. Юридический диалог: Теория и практика, круг проблем. – М.: Экспертное бюро, 1998. – 128 с.

49. Станик С. Правова культура та правова аккультурація // Юридический вестник. – 1999. – № 3. – С. 72–75.

50. Українське державотворення: невитребуваний потенціал: Словник-довідник / За ред. О.М. Мироненко. – К.: Либідь, 1997. – 560 с.

51. Універсальний довідник-практикум з ділових паперів / С.П. Бобик, І.Л. Михно, Л.О. Пустоват, Г.М. Сюта: 2-е вид., доп. і випр. – К.: Довіра: УНВЦ "Рідна мова", 1998. – 507 с.

52. Цицерон О государстве. О законах. О старости. О дружбе. Об обязанностях. Речи. Письма. – М.: Мысль, 1999. – 782 с.

53. Чичерин Б.Н. Философия права. – СПб: Наука, 1998. – 656 с.

54. Юридична освіта і правова держава (до 150-річчя Юридичного ін-ту ОДУ) // 36. наук. праць. – Одеса: Астропринт, 1997. – 280 с.

Навчальне видання

КОВАЛЬ Микола Гнатович
ЗАПОРОЖЕЦЬ Аркадій Митрофанович

ЮРИДИЧНА ДЕОНТОЛОГІЯ

*Методичні вказівки
(українською мовою)*

Редактор *О.В. Антоненко*
Комп'ютерна правка *Н.В. Чудновцева, О.М. Черевата*
Комп'ютерна верстка *О.М. Черевата*
Коректор *М.О. Паненко*

Свідectво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2506 від 25.05.2006 р.

Підписано до друку 29.06.06. Папір офсетний. Формат 60×84/16.
Друк офсетний. Гарнітура "Таймс". Ум. друк. арк. 2,3. Обл.-вид. арк. 1,8.
Тираж 200 прим. Вид. № 5. Зам. № 212. Ціна договірна.

Видавець і виготівник Національний університет кораблебудування,
54002, м. Миколаїв, вул. Скороходова, 5